

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯDOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-2\(31\)-264-279](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-2(31)-264-279)

УДК 657:658.114.1:005.3

JEL Classification: M41; H25; M42; G34

Олена Юріївна Акименко

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: elena.akymenko@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0323-5978>

Алла Олександрівна Фатенок-Ткачук

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування
Волинський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
E-mail: Fatenok-Tkachuk.Alla@vnu.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6200-4873>

Марина Миколаївна Акрент

здобувач вищої освіти магістерського ступеня
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна).
E-mail: marinamekhedenko@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3812-8135>

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ТА
ОПОДАТКУВАННЯ В МЕЖАХ СИСТЕМНОЇ КОРПОРАТИВНОЇ АРХІТЕКТУРИ**

Анотація. Стаття присвячена обґрунтуванню концептуальних засад організації обліку, контролю та оподаткуванню як взаємопов'язаних елементів системної корпоративної архітектури, що передбачає узгоджене поєднання стратегії розвитку, бізнес-процесів, інформаційних ресурсів і технологічної інфраструктури підприємства та зумовлює необхідність формування обліково-контрольних систем, інтегрованих у загальну систему корпоративного управління. В межах архітектурно-орієнтованого підходу запропоновано архітектурну модель взаємозв'язків між основними компонентами інтегрованої обліково-аналітичної системи підприємства, що відображає логіку руху інформаційних потоків від первинного обліку до системи підтримки прийняття рішень. Обґрунтовано доцільність ієрархічної організації обліку, контролю та оподаткування, що охоплює стратегічний, тактичний і операційний рівні управління.

Ключові слова: бізнес-процеси; контроль; корпоративна архітектура; обліково-аналітичне забезпечення; облікова політика; організація обліку; оподаткування; податкові ризики; управлінські рішення; цифровізація.

Табл.: 3. Рис.: 1. Бібл.: 15.

Постановка проблеми. Об'єктивні виклики сьогодення актуалізують потребу в переосмисленні підходів до організації управління діяльністю суб'єктів господарювання. Сучасний етап розвитку економіки характеризується поглибленням процесів цифровізації, інтеграції бізнес-процесів і зростанням ролі корпоративного управління як ключового чинника забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання. У цих умовах особливої ваги набуває формування системної корпоративної архітектури, що забезпечує узгодженість стратегічних цілей, організаційної структури, інформаційних потоків та управлінських рішень.

Не можна не погодитися, що облік, контроль і оподаткування є базовими підсистемами корпоративної архітектури, які формують інформаційне підґрунтя для ухвалення управлінських рішень, забезпечуючи прозорість діяльності підприємств та дотримання вимог податкового законодавства. Однак фрагментарність організації облікових і контрольних процесів, як і недостатня інтегрованість податкових процедур у загальну архітектуру управління та відсутність єдиного концептуального підходу до їх побудови, знижують ефективність функціонування корпоративних систем.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Існуючі підходи до організації обліку, контролю та оподаткування зазвичай ігнорують аспект адаптивності підприємств до змін зовнішнього середовища, що зумовлює потребу в переосмисленні вимог до податкової прозорості, управління ризиками, комплаєнсу та внутрішнього контролю, забезпечуючи цим цілісність інформаційного середовища, якість аналітичного забезпечення управління в межах системної корпоративної архітектури. Таким чином, обрана тема є актуальною з огляду на потребу теоретичного обґрунтування та практичного впровадження інтегрованої моделі організації обліку, контролю й оподаткування, що відповідає сучасним викликам розвитку корпоративних структур.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, присвячених окремим аспектам бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та оподаткування, у сучасній науковій літературі відсутній комплексний підхід до їх організації в межах системної корпоративної архітектури. На практиці це проявляється у неузгодженості інформаційних потоків, дублюванні функцій, підвищенні податкових ризиків та зниженні ефективності управлінських рішень [1]. Проблема ускладнюється випереджальними темпами трансформації корпоративних структур і впровадження цифрових управлінських рішень порівняно з оновленням методологічних підходів до організації обліку та контролю. У результаті обліково-контрольні й податкові підсистеми нерідко функціонують фрагментарно, не узгоджуються з логікою корпоративної архітектури та не забезпечують належної підтримки стратегічних цілей підприємства [2; 3].

За таких умов постає проблема обґрунтування концептуальних засад організації обліку, контролю та оподаткування як взаємопов'язаних елементів системної корпоративної архітектури, що передбачає узгоджене поєднання стратегії розвитку, бізнес-процесів, інформаційних ресурсів і технологічної інфраструктури підприємства та зумовлює необхідність формування обліково-контрольних систем, інтегрованих у загальну систему корпоративного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено проблеми формування та розвитку корпоративної архітектури підприємств. Так, у дослідженнях зарубіжних авторів корпоративна архітектура розглядається переважно як інструмент стратегічного управління, спрямований на забезпечення узгодженості між бізнес-стратегією та інформаційними технологіями підприємства [4-6]. Значна увага приділяється розробленню архітектурних фреймворків, зокрема TOGAF, Zachman Framework, ArchiMate, які слугують методологічною основою для моделювання структури та функціонування організаційних систем [4; 6].

На противагу вищезазначеному, вітчизняний науковий дискурс пропонує розглядати цю проблему крізь призму адаптації концепції корпоративної архітектури до умов національної економіки, зосереджуючись на аналізі її ролі в процесах цифрової трансформації підприємств [3; 7; 8]. В українському науковому просторі дедалі більшого поширення набуває підхід, відповідно до якого корпоративна архітектура розглядається як комплексна модель управління діяльністю підприємства, що охоплює організаційну, функціональну, інформаційну та технологічну складові. Це дозволяє глибше зрозуміти важливість інтеграції управлінських функцій у межах єдиного інформаційного простору [2; 7].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Питання організації обліку, контролю та оподаткування традиційно висвітлюються в наукових працях з бухгалтерського обліку, економічного аналізу та внутрішнього контролю. Дослідники акцентують увагу на необхідності підвищення аналітичності облікової інформації, удосконалення систем внутрішнього контролю та використання інформаційних систем для автоматизації облікових процесів [9; 10]. Водночас у більшості робіт облік і контроль розглядаються як відносно автономні підсистеми управління, без достатнього врахування їхньої ролі в загальній архітектурі підприємства [3; 8].

Виділення невирішених аспектів проблеми. Узагальнення результатів наукових досліджень свідчить, що за наявності ґрунтовних напрацювань у сфері корпоративної архітектури та обліково-контрольних систем, проблема їх взаємної інтеграції досі не набула системного висвітлення. Зокрема, поза достатньою увагою залишаються механізми інкорпорації обліку й контролю в корпоративну архітектуру підприємства, а також оцінка впливу такої інтеграції на результативність управління та обґрунтованість управлінських рішень.

Недостатньо розкритими є питання взаємодії облікових і контрольних процесів із бізнес-процесами підприємства в умовах використання сучасних інформаційних систем. У науковій літературі обмежено представлено практичні підходи до побудови обліково-контрольних систем, орієнтованих на підтримку управлінських рішень в межах корпоративної архітектури.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування теоретичних і практичних підходів до організації обліку, контролю та оподаткування в межах системної корпоративної архітектури підприємства, а також визначення напрямів підвищення ефективності управління на основі інтеграції обліково-контрольних процесів у єдиний архітектурний простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах цифрової трансформації економіки підприємства функціонують у середовищі підвищеної динамічності, інформаційної насиченості та зростаючої складності управлінських рішень. Це зумовлює необхідність переосмислення ролі обліку, контролю та оподаткування в системі управління підприємством, оскільки традиційні підходи до їх організації дедалі меншою мірою відповідають вимогам цифрової економіки та потребам управлінського персоналу [7; 9]. У таких умовах облік, контроль і оподаткування доцільно розглядати не як автономні функціональні підсистеми, а як інтегровані елементи корпоративної архітектури підприємства.

У межах нашого дослідження ми дотримуємося позиції, згідно з якою корпоративна архітектура підприємства є фундаментальною концептуальною моделлю, що описує взаємозв'язки між стратегією розвитку, бізнес-процесами, організаційною структурою, інформаційними потоками та інформаційно-технологічною інфраструктурою. Вона виступає методологічною основою системного управління, забезпечуючи узгодженість управлінських рішень на різних рівнях, створюючи передумови для ефективного використання інформаційних ресурсів [4; 11]. У цьому контексті облік і контроль формують інформаційне ядро корпоративної архітектури, оскільки саме через них здійснюється фіксація, обробка, узагальнення та інтерпретація економічних даних.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Трансформація підходів до організації обліку в межах корпоративної архітектури передбачає зміну його функціонального призначення. Якщо у традиційній моделі бухгалтерський облік орієнтований переважно на задоволення вимог зовнішніх користувачів і формування регламентованої фінансової звітності, то в архітектурно орієнтованих системах пріоритет надається формуванню управлінсько значущої інформації для підтримки процесів планування, контролю, аналізу та прийняття рішень [9]. Це відповідає концепції управління на основі даних (data-driven management), у межах якої інформація розглядається як стратегічний ресурс підприємства [6].

З позицій системності підприємство доцільно кваліфікувати як складну архітектоніку соціально-економічних відносин. У такій системі виникають специфічні ефекти емерджентного характеру, що визначають її життєздатність та стратегічну стійкість через реалізацію її емерджентного потенціалу на підставі функцій обліку й контролю, які виконують роль адаптивного зворотного зв'язку між стратегічними орієнтирами та реальними показниками функціонування. Корпоративна архітектура, у свою чергу, забезпечує формалізацію цього зворотного зв'язку шляхом побудови узгоджених моделей бізнес-процесів, інформаційних потоків і управлінських сервісів [3].

Організація обліку в межах корпоративної архітектури передбачає ієрархічну побудову обліково-контрольного механізму. На верхньому рівні він інтегрується із системою стратегічного управління підприємством, забезпечуючи інформаційну підтримку формування та реалізації стратегій розвитку. На середньому рівні облік і контроль орієнтовані на підтримку тактичних управлінських рішень, пов'язаних із плануванням ресурсів, контролем витрат і оцінюванням ефективності бізнес-процесів. Нижній рівень забезпечує оперативний облік господарських операцій і первинний контроль їх достовірності [2; 8].

Особливістю архітектурного підходу є те, що модернізація системи управління підприємством автоматично зумовлює необхідність адаптації облікової системи. Зміни в бізнес-моделі, організаційній структурі або інформаційно-технологічній інфраструктурі потребують перегляду структури облікових даних, аналітичних розрізів і форматів управлінської звітності. У цьому зв'язку облік набуває динамічного характеру, що вимагає використання сучасних програмних рішень та гнучких інформаційних платформ [12].

Практичне втілення окреслених положень вимагає комплексного підходу, що зумовлює доцільність структурування обліково-контрольних процесів у межах єдиного архітектурного простору та розгляду організації обліку, контролю та оподаткування в межах корпоративної архітектури за кількома взаємопов'язаними напрямками:

1. по-перше, як складової проєкту автоматизації діяльності підприємства, у межах якого облік виступає основним джерелом структурованих даних для інформаційних систем управління;
2. по-друге, як елемента впровадження процесно-орієнтованої моделі управління, що передбачає тісний зв'язок облікових показників із бізнес-процесами;

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

3. по-третє, як автономного обліково-аналітичного проєкту, спрямованого на формування інформаційного забезпечення систем підтримки прийняття рішень [8];

4. по-четверте, як інструменту стратегічного вирівнювання (strategic alignment) та управління архітектурними змінами, що забезпечує адаптивність обліково-контрольної системи до трансформацій бізнес-моделі та інтеграцію податкового комплаєнсу в загальну систему корпоративного врядування.

Зазначені напрями не є взаємовиключними, а, навпаки, доповнюють один одного, формуючи цілісну концепцію організації обліку в цифровому середовищі підприємства. Їх поєднання дозволяє створити гнучку облікову систему, здатну адаптуватися до змін зовнішнього середовища, вимог регуляторів і зростаючих інформаційних запитів управлінського персоналу [5].

Подальше обґрунтування організації обліку, контролю та оподаткування в межах корпоративної архітектури підприємства потребує звернення до сучасних архітектурних фреймворків і методологій, які широко застосовуються в управлінні складними організаційно-економічними системами. Така необхідність пояснюється насамперед поліструктурною природою підприємства, де емерджентні ефекти, що виникають, не можуть бути повноцінно зафіксовані лінійними обліковими інструментами. У цьому контексті методологічний інструментарій TOGAF (The Open Group Architecture Framework) дозволяє розглядати облік і контроль не як статичні функції, а як динамічні компоненти архітектури даних (Data Architecture) та бізнес-архітектури (Business Architecture). Це забезпечує наскрізну прозорість інформаційних потоків, що є критичним для реалізації згаданої раніше функції зворотного зв'язку. Застосування цього підходу до організації бухгалтерського обліку дозволяє формалізувати вимоги управлінського персоналу до облікової інформації, забезпечити узгодженість облікових даних із бізнес-процесами та створення передумов для інтеграції обліку з іншими інформаційними підсистемами підприємства [1].

Водночас залучення положень BIZBOK (Business Architecture Body of Knowledge) дає змогу ідентифікувати облік, контроль та оподаткування як ключові бізнес-спроможності (Business Capabilities). Це дозволяє трансформувати їх із допоміжних сервісів у стратегічні активи, що безпосередньо впливають на формування доданої вартості та забезпечують архітектурний комплаєнс організації [4; 11]. BIZBOK зосереджує увагу на описі бізнес-можливостей, потоків створення цінності та взаємозв'язків між організаційними одиницями, що є важливим для ідентифікації облікових об'єктів і формування аналітичних розрізів управлінського обліку.

Таким чином, інтеграція обліково-контрольних процесів у єдиний архітектурний простір, за чотирма окресленими раніше векторами, дозволяє здійснити: 1) деталізацію ролі обліку як фундаментального джерела даних для автоматизації; 2) синхронізацію контрольних точок з етапами бізнес-процесів; 3) підсилення прогностичного потенціалу систем підтримки прийняття рішень; 4) гарантування адаптивності податкової стратегії до змін у структурі корпоративної архітектури.

Використання архітектурних підходів у сфері обліку передбачає перехід від фрагментарного опису облікових процедур до моделювання обліково-аналітичного процесу як цілісної системи. Така система охоплює первинний облік, механізми ко-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

нтролю, процедури обробки та агрегації даних, а також аналітичні інструменти, орієнтовані на підтримку прийняття управлінських рішень. У цьому контексті доцільним є застосування концепції «чорного» та «білого» ящика, яка дозволяє описати облікову систему як з позицій зовнішніх користувачів інформації, так і з погляду внутрішньої логіки формування даних [13]. Архітектурна модель обліково-аналітичного процесу у форматі «чорного ящика» фокусується на вхідних інформаційних потоках, вихідних показниках та їх відповідності управлінським запитам. У цьому випадку ключовим є визначення переліку управлінських рішень, для яких формується облікова інформація, а також вимог до її своєчасності, достовірності та релевантності. Модель «білого ящика», навпаки, деталізує внутрішні механізми формування облікових даних, зокрема процедури первинного спостереження, документування, контролю та узагальнення інформації [2, 7].

Інтеграція обліку та контролю в систему підтримки прийняття рішень передбачає їх розгляд як сервісної функції управління. В межах такої концепції облік надає інформаційні сервіси різним категоріям користувачів — від керівників вищої ланки до менеджерів функціональних підрозділів. Це зумовлює необхідність диференціації облікової інформації за рівнями управління та адаптації форм її подання відповідно до специфіки управлінських завдань [6].

Особливу роль у формуванні інтегрованої обліково-аналітичної системи відіграє вибір технологічного підходу до її реалізації. У практиці підприємств найбільш поширеними є два підходи: впровадження готових ERP-систем або розроблення власних інформаційних рішень із використанням модульної архітектури. Кожен із цих підходів має свої переваги та обмеження, що впливають на організацію обліку, контролю та оподаткування, рівень гнучкості системи та її відповідність специфіці діяльності підприємства.

Таблиця 1

Характеристика підходів до побудови інтегрованої обліково-аналітичної системи [12; 13]

Критерій порівняння	Готові ERP-рішення	Власні інформаційні системи
Рівень стандартизації обліку	Високий, орієнтація на типові бізнес-процеси	Гнучкий, адаптація під специфіку підприємства
Витрати на впровадження	Значні початкові інвестиції	Розподілені в часі
Можливості інтеграції	Широкі, але обмежені рамками платформи	Високі за умови архітектурної узгодженості
Гнучкість аналітики	Обмежена стандартними звітами	Висока, орієнтація на управлінські потреби
Ризики впровадження	Залежність від постачальника	Залежність від внутрішніх ресурсів

Порівняльний аналіз свідчить, що вибір конкретного підходу має ґрунтуватися на стратегічних цілях підприємства, рівні зрілості його корпоративної архітектури та наявності внутрішніх компетенцій у сфері інформаційних технологій. Незалежно від обраного підходу, ключовою умовою ефективності обліково-аналітичної системи є її архітектурна узгодженість із бізнес-процесами та системою управління підприємством [11].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Використання архітектурного моделювання дозволяє формалізувати складні інформаційні потоки між підсистемами обліку, контролю та аналізу, трансформуючи їх у релевантну інформаційну базу для систем підтримки прийняття рішень (далі, СППР). Це забезпечує перехід від простої реєстрації фактів господарського життя до прогностичного управління, де архітектурні домени даних стають основою для моделювання стратегічних сценаріїв розвитку підприємства. Водночас це створює передумови для побудови прозорої системи управління, в межах якої облікова інформація трансформується в аналітичні показники та управлінські індикатори, необхідні для оцінювання ефективності діяльності підприємства в цілому та його окремих структурних підрозділів [5].

Подальше поглиблення архітектурного підходу до організації обліку та контролю пов'язане з використанням спеціалізованих мов архітектурного моделювання, що дозволяють формалізувати взаємозв'язки між бізнес-процесами, інформаційними об'єктами та управлінськими сервісами. Однією з таких мов є ArchiMate, яка забезпечує уніфікований інструментарій для опису архітектури підприємства на бізнесовому, прикладному та технологічному рівнях [4, 7]. Застосування ArchiMate в обліково-аналітичному контексті дає змогу представити облік і контроль не лише як сукупність процедур, а як елемент сервісно орієнтованої архітектури управління [6].

Трансформація обліку, контролю та оподаткування у цілісну інформаційно-аналітичну підсистему зумовлює зміну парадигми їх сприйняття: від функціонально ізольованих підрозділів до інтегрованих архітектурних сервісів. З позицій архітектурного підходу, облік доцільно розглядати як інтелектуальний інформаційний сервіс, що функціонує в межах прикладного рівня (Application Architecture) корпоративної архітектури. Узагальнення ключових відмінностей між традиційним сприйняттям облікових функцій та запропонованою сервіс-орієнтованою моделлю представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Концептуальні засади трансформації обліку, контролю та оподаткування в межах архітектурно-орієнтованого підходу*

Критерій порівняння	Традиційна функціональна модель	Інтегрована архітектурна сервіс-модель
1	2	3
Методологічний базис	Функціонально-операційний підхід, орієнтований на фіскальну звітність.	Системний підхід, конвергенція фреймворків TOGAF та BIZBOK.
Статус системи	Ізольована підсистема реєстрації господарських фактів.	Наскрізний інтелектуальний сервіс у структурі корпоративної архітектури.
Роль даних	Ретроспективне відображення операцій (архівний характер).	Основне джерело структурованих даних для предиктивного аналізу та СППР.
Об'єкт фокусу	Окремі господарські операції та рахунки.	Бізнес-спроможності (Capabilities) та ланцюжки створення вартості (Value Streams).
Функція контролю	Наступний (ретроспективний) контроль та виявлення помилок.	Моніторинг у реальному часі в межах операційного контуру архітектури.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Закінчення таблиці 2

1	2	3
Податковий аспект	Розрахунок податкових зобов'язань за фактом завершення періоду.	Податковий комплаєнс як інтегрована частина стратегічного вирівнювання (Strategic Alignment).
Результативність	Формування звітності для зовнішніх користувачів.	Забезпечення емерджентних ефектів, стратегічної стійкості та підтримка прийняття рішень.

Джерело: авторська розробка.

Наведені дані дозволяють констатувати, що перехід до архітектурного моделювання трансформує облік із «обліку як рутини» до «обліку як архітектурного активу».

Використання мови ArchiMate дозволяє моделювати обліково-аналітичний процес у вигляді взаємопов'язаних архітектурних елементів, зокрема бізнес-сервісів, бізнес-функцій, інформаційних об'єктів і прикладних компонентів. Такий підхід створює можливість виявлення дублювання функцій, інформаційних розривів і неузгодженостей між обліковими підсистемами та іншими елементами корпоративної архітектури підприємства. Крім того, архітектурне моделювання сприяє підвищенню прозорості обліково-аналітичного процесу та спрощує його адаптацію до змін у бізнес-середовищі [11].

Формування обліково-аналітичної підтримки систем прийняття рішень потребує забезпечення логічної узгодженості між управлінськими завданнями, аналітичними показниками та обліковими даними. У цьому контексті особливого значення набуває концепція онтологічного моделювання, яка дозволяє формалізувати предметну область управління та встановити семантичні зв'язки між управлінськими поняттями, показниками та обліковими сутностями. Онтологічний підхід створює основу для побудови аналітичних моделей, що забезпечують релевантність і інтерпретованість результатів аналізу [14].

Інтеграція облікових даних у СППР також передбачає використання інструментів бізнес-аналітики (далі, BI), які забезпечують багатовимірний аналіз інформації, візуалізацію ключових показників та моделювання альтернативних сценаріїв розвитку підприємства. У цьому випадку облікова система виступає основним джерелом даних для аналітичних платформ, а якість управлінських рішень безпосередньо залежить від повноти, достовірності та своєчасності облікової інформації [12].

Для наочного відображення взаємозв'язків між основними компонентами інтегрованої обліково-аналітичної системи підприємства в умовах цифрової трансформації в дослідженні запропоновано архітектурну схему, що відображає логіку руху інформаційних потоків від первинного обліку до СППР (рис. 1).

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Рис. 1. Архітектура інтегрованої обліково-аналітичної системи підприємства

Джерело: складено авторами на основі [1; 4; 12].

Запропонована архітектура відображає послідовність трансформації облікової інформації, починаючи з первинного документування господарських операцій, їх контролю та обробки в інформаційних системах підприємства, і завершуючи формуванням аналітичних показників для підтримки управлінських рішень. Така модель забезпечує безперервність інформаційних потоків, мінімізує ризики втрати або викривлення даних і створює передумови для інтеграції різномірних інформаційних ресурсів у єдине інформаційне середовище підприємства [5].

Особливу увагу в архітектурній моделі приділено ролі внутрішнього контролю, який розглядається як інтегрований елемент обліково-аналітичної системи. Контрольні процедури вбудовуються в бізнес-процеси та інформаційні потоки, забезпечуючи превентивний характер контролю та зменшення ризиків управлінських помилок. Такий підхід відповідає сучасним концепціям внутрішнього контролю та корпоративного управління, які передбачають орієнтацію на управління ризиками й забезпечення стійкого розвитку підприємства [2].

Архітектурна інтеграція обліку, контролю та аналітики створює передумови для досягнення синергійного ефекту, що проявляється у підвищенні якості управлінських рішень, скороченні часових витрат на підготовку інформації та зростанні прозорості діяльності підприємства. Водночас така інтеграція зумовлює підвищення вимог до теоретико-методичного забезпечення організації обліку, зокрема в частині розроблення облікової політики, формування робочого плану рахунків і регламентації інформаційних потоків [3; 8].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Практична апробація запропонованих теоретико-методичних положень здійснювалася на прикладі ТОВ «НТЕК», основною сферою діяльності якого є надання транспортно-експедиційних та логістичних послуг [15]. Підприємство функціонує в умовах високої динамічності ринку логістичних послуг, що зумовлює складну структуру бізнес-процесів, значну кількість господарських операцій, пов'язаних із різними видами перевезень і супутніх сервісів, а також підвищені вимоги до оперативності обробки облікової інформації та контролю витрат і фінансових результатів. За таких умов традиційна організація бухгалтерського обліку, орієнтована переважно на формування фінансової звітності, не забезпечувала повною мірою потреб управлінського персоналу в релевантній, своєчасній та аналітично орієнтованій інформації для ухвалення управлінських рішень [13; 15].

Проведений аналіз наявної системи обліку та контролю на підприємстві засвідчив наявність низки проблем, зокрема фрагментарність інформаційних потоків, обмежені можливості аналітичної деталізації показників, а також недостатній рівень інтеграції облікових даних із процесами оперативного та стратегічного управління. Інформація, сформована в межах бухгалтерського обліку, використовувалася переважно постфактум і не завжди могла слугувати основою для прогнозування та контролю ефективності окремих бізнес-процесів. Це зумовило необхідність формування інтегрованої обліково-контрольної системи в межах корпоративної архітектури підприємства, орієнтованої на підтримку управлінських рішень на стратегічному, тактичному та операційному рівнях управління [3; 7].

Розроблена для ТОВ «НТЕК» архітектурна модель інтегрованого обліку базується на засадах процесної орієнтації, де облікова функція виступає ключовою бізнес-спроможністю (Business Capability). Такий підхід нівелює ізольованість облікових масивів, перетворюючи їх на когерентну базу для СППР. Результатом впровадження моделі є усунення інформаційної асиметрії між підрозділами та створення верифікованого базису для прийняття стратегічних управлінських рішень. Важливим елементом практичної реалізації архітектурного підходу стало вдосконалення організації бухгалтерського обліку шляхом перегляду та актуалізації облікової політики підприємства. Зокрема, було запропоновано розширення аналітичних розрізів обліку доходів, витрат, активів і запасів з урахуванням видів логістичних послуг, напрямів діяльності та центрів відповідальності. Така деталізація створює передумови для більш точного визначення собівартості послуг, оцінювання рентабельності окремих бізнес-напрямів і підвищує інформативність управлінської звітності, що використовується в процесі прийняття управлінських рішень.

Крім того, в межах формування інтегрованої системи обліку та контролю було розроблено комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності внутрішнього контролю. Зокрема, передбачено формалізацію документообігу, чіткий розподіл повноважень і відповідальності між учасниками облікового процесу, а також впровадження процедур попереднього та поточного контролю на ключових етапах здійснення господарських операцій. Реалізація зазначених заходів сприяє зниженню ризиків помилок і порушень, підвищенню достовірності облікових даних та посиленню контрольної функції обліку. Окремі, найбільш вагомні заходи щодо вдосконалення обліково-контрольних процесів на ТОВ «НТЕК» наведено в табл. 3.

Таблиця 3

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ**Заходи щодо вдосконалення обліково-контрольних процесів на ТОВ «НТЕК»**

Напрямок удосконалення	Зміст заходів	Очікуваний результат
1	2	3
Традиційний підхід до контролю замінити на модель вбудованого архітектурного контролю	Імплантація контрольних алгоритмів безпосередньо в логіку виконання бізнес-процесів на рівні прикладного програмного забезпечення. Ключові компоненти цього механізму: - превентивне детермінування - система архітектурного моделювання налаштовується таким чином, що операція не може бути завершена, якщо вона суперечить встановленим лімітам або правилам комплаєнсу (наприклад, автоматичне блокування закупівлі, якщо ціна контрагента перевищує середньоринкову на встановлений відсоток, зафіксований у базі майстер-даних); - динамічна верифікація потоків - здійснюють безперервну валідацію даних у момент їх виникнення, що забезпечує архітектурну цілісність, де кожен запис у системі обліку автоматично перевіряється на відповідність бюджетним параметрам та податковим обмеженням; - когерентність облікових та контрольних доменів - завдяки використанню стандартів TOGAF, створюється наскрізний зв'язок між подією в цеху / складі та відображенням у фінансовому модулі. Контроль виступає «фільтром», який не пропускає неструктуровані або помилкові дані до аналітичного контуру СППР.	Мінімізація транзакційних витрат на здійснення контролю та забезпечення високого рівня достовірності даних. Підтримка емерджентності та життєздатності соціально-економічної системи підприємства.
Удосконалення організації бухгалтерського обліку	Перегляд і актуалізація облікової політики з урахуванням архітектурного підходу; узгодження методів обліку з бізнес-процесами та управлінськими потребами підприємства.	Підвищення відповідності облікової системи цілям управління; покращення якості управлінської інформації.
Розширення аналітичних розрізів обліку	Деталізація субрахунків доходів (витрат) за видами логістичних послуг, напрямами діяльності та центрами відповідальності тощо. Наприклад: 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг»: 703.1 – дохід від внутрішніх транспортно-експедиційних послуг; 703.2 – дохід від міжнародних перевезень; 703.3 – дохід від мультимодальних перевезень; 703.4 – дохід від складських та супутніх логістичних послуг. 23 «Виробництво»: 23.1 – витрати на організацію внутрішніх перевезень; 23.2 – витрати на міжнародні експедиційні послуги; 23.3 – витрати на складське обслуговування.	Поглиблення аналізу фінансових результатів; можливість оцінювання рентабельності окремих напрямів діяльності.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ*Закінчення таблиці 1*

1	2	3
	10 «Основні засоби»: 105.1 – транспортні засоби у власності 105.2 – орендовані транспортні засоби (на балансі) 104.1 – складське обладнання 20 «Виробничі запаси»: 203.1 – паливно-мастильні матеріали для власного транспорту 203.2 – запасні частини та витратні матеріали 209.1 – пакувальні матеріали 209.2 – інші матеріали логістичного призначення	
Удосконалення системи внутрішнього контролю	Формалізація процедур внутрішнього контролю; впровадження регламентів документообігу та контрольних точок у бізнес-процесах.	Створення жорсткого регуляторного каркаса обліково-контрольної системи, що мінімізує суб'єктивний чинник при прийнятті рішень. Це забезпечує високу достовірність первинної інформації та гарантує дотримання технологічної дисципліни на всіх етапах документообігу.

Джерело: запропоновано авторами.

Запропоновані заходи спрямовані на формування системної ієрархії обліку та контролю, що відповідає логіці корпоративної архітектури підприємства. Їх впровадження забезпечує узгодженість між обліковими процедурами, інформаційними потоками та управлінськими рішеннями, а також створює передумови для отримання синергійного ефекту від інтеграції різних функціональних підсистем [3; 5].

Особливого значення в межах архітектурно орієнтованої моделі управління набуває розширення аналітичних можливостей бухгалтерського обліку шляхом деталізації субрахунків за видами діяльності, послуг і ресурсів. Такий підхід забезпечує підвищення точності контролю собівартості логістичних послуг, поглиблення аналізу структури витрат і формування інформаційної бази для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо оптимізації бізнес-процесів. У контексті корпоративної архітектури зазначені аналітичні розрізи формують основу для побудови управлінських показників і подальшої інтеграції облікових даних у системи підтримки прийняття рішень [6; 12].

Таким чином, архітектурний підхід до організації обліку, контролю та оподаткування дозволяє розглядати облікові процеси як структурований інформаційний ресурс управління, що функціонує в межах єдиного інформаційного простору підприємства та забезпечує інформаційну підтримку управлінських рішень на різних рівнях управління [1; 14].

Висновки та пропозиції. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано доцільність розгляду обліку, контролю та оподаткування як інтегрованих елементів системної корпоративної архітектури підприємства. Доведено, що в умовах цифрової трансформації традиційна фрагментарна організація облікових

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

процесів не забезпечує повною мірою інформаційних потреб управлінського персоналу та систем підтримки прийняття рішень, що актуалізує необхідність архітектурно орієнтованого підходу до їх побудови.

У роботі поглиблено теоретико-методичні засади організації обліково-контрольних процесів шляхом їх інтеграції в корпоративну архітектуру підприємства на основі методологій TOGAF, BIZBOK та використання мови архітектурного моделювання ArchiMate. Встановлено, що застосування архітектурного підходу дозволяє забезпечити узгодженість між стратегією розвитку підприємства, бізнес-процесами, інформаційними потоками та інформаційно-технологічною інфраструктурою.

Обґрунтовано доцільність ієрархічної організації обліку та контролю, що охоплює стратегічний, тактичний і операційний рівні управління. Така ієрархія забезпечує масштабованість облікових даних, можливість їх адаптації до управлінських запитів різних рівнів і створює передумови для виникнення синергійних та емерджентних ефектів у процесі прийняття управлінських рішень.

Практичну значущість отриманих результатів підтверджено на прикладі ТОВ «НТЕК», для якого розроблено модель інтегрованої обліково-аналітичної системи в межах корпоративної архітектури. Запропоновано комплекс заходів щодо вдосконалення організації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, зокрема шляхом розширення аналітичних розрізів, удосконалення облікової політики, автоматизації облікових операцій і формалізації внутрішніх регламентів. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню прозорості фінансово-господарської діяльності, ефективності контролю витрат і якості управлінських рішень. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розвитком методичних підходів до оцінювання ефективності інтегрованих обліково-контрольних систем та їх адаптацією до умов функціонування цифрових платформ.

Список використаних джерел

1. Сопко В. В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : підручник / В. В. Сопко, В. П. Завгородній. – Київ : КНЕУ, 2004. – 412 с.
2. Шевців Л. Ю. Управлінський облік : навч. посіб. / Л. Ю. Шевців. – Львів : Растр-7, 2022. – 642 с.
3. Калабухова С. В. Уніфікація аналітичних процедур в умовах стандартизації бухгалтерського обліку та аудиту : монографія / С. В. Калабухова. – Київ : КНЕУ, 2019. – 431 с.
4. ISO/IEC/IEEE 42010:2011. Systems and software engineering – Architecture description [Electronic resource]. – Geneva : ISO, 2011. – Accessed mode: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=77960.
5. The Open Group. TOGAF® Standard, Version 9.2 [Electronic resource]. – Van Haren Publishing, 2018. – 700 p. – Accessed mode: <https://www.opengroup.org/togaf>.
6. Business Architecture Guild. A Guide to the Business Architecture Body of Knowledge (BIZBOK® Guide). Version 10.1 [Electronic resource]. – Guild, 2023. – Accessed mode: <https://www.businessarchitectureguild.org/page/BIZBOK>.
7. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник / С. Ф. Голов. – К. : Центр навчальної літератури, 2023. – 532 с.
8. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика [Електронний ресурс] : монографія / С. І. Мельник. – Львів : Растр-7, 2020. – 384 с. – Режим доступу: <https://surli.cc/textcl>.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

9. Облік. Оподаткування. Аудит [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / упоряд. О. В. Олабоді ; Нац. ун-т харч. технол., Наук.-техн. б-ка. – К., 2021. – 234 с. – Режим доступу: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2489dd57-3522-4197-94ce-8c9c348c1632/content>.

10. Fatenok-Tkachuk A. Accounting and analytical support of registration of ownership right for innovation product / A. Fatenok-Tkachuk, O. Akymenko, Z. Gavrilyuk // Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2021. – № 4 (28). – С. 48– 55.

11. Бізнесаналітика: моделі, інструменти та технології : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4– 5 берез. 2025 р.) [Електронний ресурс]. – Київ : ДУ КАІ, 2025. – 306 с. – Режим доступу: <https://surl.li/uipmpk>.

12. Laudon K. C. Management Information Systems: Managing the Digital Firm [Electronic resource] / K. C. Laudon, J. P. Laudon. – 16th ed. – Pearson, 2020. – 672 p. – Accessed mode: <https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/management-information-systems/P200000006209>.

13. Monk E. Concepts in Enterprise Resource Planning [Electronic resource] / E. Monk, B. Wagner. – 5th ed. – Boston : Cengage Learning, 2018. – 384 p. – Accessed mode: <https://www.cengage.com/c/concepts-in-enterprise-resource-planning-5e-monk>.

14. Power D. J. Decision Support, Analytics, and Business Intelligence [Electronic resource] / D. J. Power. – 2nd ed. – New York : Business Expert Press, 2019. – 210 p. – Accessed mode: <https://www.businessexpertpress.com/books/decision-support-analytics-and-business-intelligence>.

15. ТОВ «НТЕК» Національна транспортна експедиційна компанія [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу: <https://ntek.com.ua/ua/>.

References

1. Sopko, V. V., & Zavorodnii, V. P. (2004). *Orhanizatsiia bukhholderskoho obliku, ekonomichnoho kontroliu ta analizu [Organization of accounting, economic control and analysis]*. KNEU.

2. Shevtsiv, L. Y. (2022). *Upravlinskyi oblik [Management accounting]*. Rastr-7.

3. Kalabukhova, S. V. (2019). *Unifikatsiia analitychnykh protsedur v umovakh standartyzatsii bukhholderskoho obliku ta audytu [Unification of analytical procedures in the conditions of standardization of accounting and auditing]*. KNEU.

4. ISO/IEC/IEEE 42010:2011. (2011). *Systems and software engineering — Architecture description*. Geneva: ISO. https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=77960.

5. The Open Group. (2018). *The TOGAF® Standard, Version 9.2*. Van Haren Publishing. <https://www.opengroup.org/togaf>.

6. Business Architecture Guild. (2023). *A Guide to the Business Architecture Body of Knowledge (BIZBOK® Guide) (Version 10.1)*. <https://www.businessarchitectureguild.org/page/BIZBOK>.

7. Holov, S. F. (2023). *Upravlinskyi oblik [Management accounting]*. Center of Educational Literature.

8. Melnyk, S. I. (2020). *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka [Management of financial security of enterprises: theory, methodology, practice]*. Rastr-7. <https://surl.cc/textcl>.

9. Olabodi, O. V. (Comp.). (2021). *Oblik. Opodatkuvannia. Audyt [Accounting. Taxation. Audit] (Scientific and auxiliary bibliographic index)*. National University of Food Technologies. <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2489dd57-3522-4197-94ce-8c9c348c1632/content>.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

10. Fatenok-Tkachuk, A., Akymenko, O., & Gavrilyuk, Z. (2021). Accounting and analytical support of registration of ownership right for innovation product. *Ekonomichnyi chasopys Volynskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 4(28), 48–55. <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-48-55>.
11. State University of Information and Communication Technologies. (2025). *Biznes-analytika: modeli, instrumenty ta tekhnolohii* [Business analytics: models, tools and technologies]. Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference. Kyiv: DUIKT. <https://surl.li/uipmpk>.
12. Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2020). *Management Information Systems: Managing the Digital Firm* (16th ed.). Pearson. <https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/management-information-systems/P200000006209>.
13. Monk, E., & Wagner, B. (2018). *Concepts in Enterprise Resource Planning* (5th ed.). Cengage Learning. <https://www.cengage.com/c/concepts-in-enterprise-resource-planning-5e-monk>.
14. Power, D. J. (2019). *Decision Support, Analytics, and Business Intelligence* (2nd ed.). Business Expert Press. <https://www.businessexpertpress.com/books/decision-support-analytics-and-business-intelligence>.
15. NTEK. (n.d.). *Natsionalna transportna ekspedytsiina kompaniia* [National Transport Expeditionary Company]. <https://ntek.com.ua/ua/>.

Отримано 26.09.2025

UDC 657:658.114.1:005.3

JEL Classification: M41; H25; M42; G34

Olena Akymenko

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Economics, Accounting and Taxation
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: elena.akymenko@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-0323-5978>

Alla Fatenok-Tkachuk

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
Lesia Ukrainka Volyn National University (Lutsk, Ukraine)

E-mail: Fatenok-Tkachuk.Alla@vnu.edu.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6200-4873>

Maryna Akrent

Higher Education Student With a Master's Degree
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: marinamekhedenko@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0005-3812-8135>

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF ORGANIZING ACCOUNTING, CONTROL AND TAXATION WITHIN THE LIMITS OF SYSTEM CORPORATE ARCHITECTURE

Abstract. *The article is devoted to the substantiation of the conceptual principles of the organization of accounting, control and taxation as interrelated elements of the system corporate architecture, which provides for a coordinated combination of the development strategy, business processes, information resources and technological infrastructure of the enterprise and necessitates the formation of accounting and control systems integrated into the general system of corporate governance. It is substantiated that in modern conditions of digitalization of the economy, traditional approaches to building accounting and control systems lose their effectiveness due to the fragmentation of information flows and the lack of coordination between management levels. The research identifies the place of accounting and control that form the information core of corporate architecture, since it is through them that economic data is recorded,*

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

processed, summarized and interpreted. It is proposed to consider the organization of accounting, control and taxation within the corporate architecture in several interconnected and complementary areas, the combination of which allows creating a flexible accounting system capable of adapting to changes in the external environment, regulatory requirements and growing information requests of management personnel (a component of the enterprise automation project; an element of implementing a process-oriented management model, an autonomous accounting and analytical project; a tool for strategic alignment and architectural change management). It is proven that effective integration of accounting and control processes into corporate architecture contributes to improving the quality of management decisions, timeliness of control and transparency of financial and economic activities. Particular attention is paid to the use of modern digital tools and architectural approaches (ERP systems, service-oriented architecture, architectural frameworks) to ensure the integrity of accounting and control information.

The emphasis is on the fact that the transition to architectural modeling transforms accounting from "accounting as a routine" to "accounting as an architectural asset". An architectural scheme is proposed that reflects the sequence of transformation of accounting information, starting with the initial documentation of business transactions, their control and processing in the enterprise's information systems, and ending with the formation of analytical indicators to support management decisions. Such a model ensures the continuity of information flows, minimizes the risks of data loss or distortion, and creates the prerequisites for the integration of heterogeneous information resources into a single enterprise information environment. Using the example of the activities of NTEK LLC, the practical significance of the research results was tested, which consists in implementing elements of corporate architecture that ensure increased consistency of accounting data and control procedures, as well as optimization of information flows between structural divisions of the enterprise.

Keywords: business processes, control, corporate architecture, accounting and analytical support, accounting policy, accounting organization, taxation, tax risks, management decisions, digitalization.

Table: 3. Draw.:1. References: 15.

Бібліографічний опис для цитування:

Акименко О. Ю., Фатенок-Ткачук А. О., Акрент М. М. Концептуальні засади організації обліку, контролю та оподаткування в межах системної корпоративної архітектури. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 2(31). С. 264-279. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-2\(31\)-264-279](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-2(31)-264-279).